

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, факультет № 6

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Методологія дисертаційного дослідження
та мовні особливості наукового стилю»
обов'язкових компонент
освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

081 «Право» (правозастосування)

**Лекція №8 «Редагування, його сутність та етапи. Специфіка редагування
науково-популярної літератури»**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
30.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
25.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
29.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (протокол
від 25.08.2023 р. № 9)

Розробник:

Старший викладач кафедри, кандидат філологічних наук Овчинников
Михайло Олексійович

Рецензенти:

1. Доцент кафедри українознавства факультету № 2 ХНУВС,
кандидат філологічних наук, доцент Перцева Вікторія Анатоліївна.
2. Професор кафедри соціальних, гуманітарних та правових
дисциплін Харківського державного університету харчування та торгівлі,
кандидат філологічних наук, доцент Руденко Світлана Миколаївна.

План лекції

1. Сутність та етапи редагування наукових текстів.
2. Редакторські (коректурні) знаки.
3. Специфіка редагування науково-популярних текстів.

Текст лекції

1. Сутність та етапи редагування

Редагування - це приведення об'єкта редагування у відповідність до чинних у певний час у конкретному суспільстві норм, а також його творча оптимізація, метою яких є отримання заданого соціального ефекту. Складається з двох рівноправних процедур: контролю (аналізу) та виправлення (реконструкції) авторського оригіналу.

Види редагування:

загальне й галузеве;

нормативне й творче.

Практику редагування досліджує теорія редагування, яка, поряд із теорією видавничої справи є складовою едитології (едитологія - прикладна суспільно-інформологічна наука, яка досліджує методологічні засади готування повідомлень у процесі їх публікування / оприлюднення в ЗМІ).

Аспект редагування - це редагування повідомлення на основі якогось одного чи одночасно кількох видів норм. Кожен такий аспект, як правило, має окрему назву. У літературі найчастіше виокремлюють такі аспекти редагування:

літературне (здійснюють одночасно на основі кількох видів норм: інформаційних, композиційних, логічних, лінгвістичних і психолінгвістичних);

технічне (на основі поліграфічних норм або норм, які встановлює технічне обладнання чи технологія електронних ЗМІ);

політичне (на основі політичних норм);

художнє (на основі естетичних норм);

наукове (на основі норм тієї науки, фактичний матеріал якої описують у повідомленні)

Існують такі етапи редагування:

перше, наскрізне, читання;

доведення (спільно з автором) оригіналу до комплектності;

робота над структурою (композицією);

визначення єдиного стилю представлення тексту;

робота з допоміжною або службовою частинами видання;

робота над заголовками;

редакційна правка (із застосуванням різних видів редагування).

Перше, наскрізне читання.

На підготовчому етапі редакційно-видавничого процесу редактор в загальних рисах вже міг скласти перше враження про оригінал, який йому буде необхідно готувати до друку. Але перш ніж взятися за ручку (або почати правити на екрані комп'ютера), він зобов'язаний прочитати весь твір..

Доведення (спільно з автором) оригіналу до комплектності

На цьому етапі редагування слід уточнити, спільно з автором, склад представленого оригіналу, виявити відсутні складові, і прийняти рішення: або відкласти роботу, або почати правити, домовившись з автором про кінцеві терміни ліквідації недоліків.

Робота над структурою (композицією) оригіналу

Це відповідальний етап, від виконання якого залежатиме якість змістовної частини майбутнього видання. Мова йде, перш за все, про структурну організацію всього тексту, логічного взаємозв'язку всіх його частин, незалежно від того, це – журналістський твір або книжкове видання. Звичайно ж, книга вимагає більше уваги редактора.

. Визначення єдиного стилю представлення тексту

Дотримуючись в цілому загальних вимог підготовки для газетно-журнального і книжкового ринку друкованої продукції (випуску в ефір радіо-та телепрограм), кожна редакція або видавництво може мати свій власний стиль подання текстів чи програм. Йдеться зокрема про форми розміщення основного, службового чи допоміжного текстів, змісту, виділення заголовків, повноту опису бібліографічних посилань. Є цілий ряд особливостей і в уявленні деяких складових тексту. Так, наприклад, у наборі прізвищ ряд видавництв сповідує європейський стиль - лише повні імя та прізвище, інші дотримуються старого підходу - або вживання ініціалів, або повне написання імен, по батькові та прізвищу. Те ж стосується і цифр, особливо в назвах століть, років, а також географічних назв. Слід дотримуватися єдиних критеріїв і в скороченому написанні окремих слів.

Робота з апаратом видання

Наявність і повнота в майбутньому оригінал-макеті допоміжної частини видання (додатків, бібліографічних описів, покажчиків, словників, посторінкових виносів, змісту) також залежить від редактора, його тісної співпраці з автором. Зазначені складові тексту, як правило, редагуються після завершення роботи над основною частиною оригіналу. Але можуть перебувати в роботі і паралельно. Це ж стосується і службової частини видання (авантитулі, розгорнутого титулу, колонцифр, колонтитулів).

Робота над заголовками

Найбільша робота над заголовками чекає редактора в книжковому, добре структурованому, виданні. Оскільки назви тут даються всім підрозділам книги (глави, розділи, параграфи тощо), і всім структурним частинам рубрик (допоміжні покажчики, таблиці, ілюстрації та ін.). Заголовки виконують у тексті кілька важливих функцій:

- * полегшують роботу читача з виданням;
- * організовують процес читання;
- * дають можливість читачеві осмислено працювати з окремими частинами видання;
- * готують читача до сприйняття нового, щодо закінченого, цілого твору;
- * забезпечують зручність в пошуку вибіркової інформації;
- * дають можливість глибше засвоїти матеріал.

Головним завданням редактора на цьому етапі є досягнення оптимальної відповідності заголовків змісту текстових фрагментів.

Редакційна правка (із застосуванням різних видів редагування)

Редакційна правка - це остання складова етапу редагування, проте не остання за серйозністю виконання редактором.

Здійснювати необхідні виправлення в тексті редактор починає після першого наскрізного читання. Сутність редагування полягає в тому, що в окремих словах, пропозиціях, а то і фрагментах тексту редактор може здійснювати такі операції:

заміну;
вставку;
видалення;
перестановку;
скорочення;
переробки.

Головними завданнями такого редагування є усунення неточностей, повторів, досягнення чіткості формулювань, логічності викладу, мовностилістичні грамотності.

Отже, будь-які виправлення, внесені під час редагування обов'язково повинні узгоджуватися з автором. Необхідно уникати категоричності суджень обґрунтовуючи необхідність виправлень. Протягом усього періоду роботи з автором потрібно зберігати поважні взаємини.

2. Редакторські (коректурні) знаки

Коректура— це процес виправлення помилок, які можуть бути виявлені у відредагованому документі під час його розмноження.

Коректурні знаки— це система графічних символів, які використовують для зазначення місця та характеру виправлення помилок в тексті.

Коректурні знаки поділяють **на п'ять груп**:

I група — знаки заміни, усунення та вставок;

II група — знаки перестановки друкованих знаків;

III група — знаки зміни проміжків;

IV група — знаки абзацу;

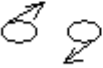

V група — знаки виправлення технічних дефектів набору.

Документ, який подають до друку, пишуть **розбірливим почерком**.

Всі коректурні знаки й виправлення чітко пишуть **чорними, синіми або фіолетовими чорнилами**, але не олівцем. Пояснення до виправлень оформлюють на берегах.

Якщо вставка велика за обсягом, то текст вставки не вписують, а **роблять посилання на номер вставки та номер сторінки оригіналу**.

6 Секретар (оператор машинного набору) повинен знати **основні коректурні знаки** і вміти ними користуватися під час набору тексту з коректурною правкою.

Коректурний знак	Призначення	Зразок застосування
	Друкувати текст з абзацу	 Констатуюча частина може бути відсутня
	Ліквідувати абзац	Думка не закінчена. Абзац не потрібен
	Вписати літеру	Цілком слішно
	Вписати пропущене або замінити помилково написане слово	Документ ^{без} помилок
	Вилучити проміжок між словами	Документ /( ) знаходиться на виконанні
	Вилучити проміжок у слові	До[ ]кумент
	Вилучити знак або літеру	Організація місця
	Роз'єднати слова, надруковані разом	Наказ[ ]ас
	Вилучити зайві слова	Літературна мова ~~мова~~
	Вилучити зайвий текст	При підготовці наказів слід враховувати ~~йх розпорядче та виконавче значення~~
	Відновити помилково закреслене слово	Активна ~~форма~~ вживається
	Поміняти місцями слова, надруковані поряд	Розпорядча ~~може~~ частина поділитися
	Поміняти місцями слова в реченні	Слова поміняти в реченні місцями
	Переставити з одного рядка в другий слово або групу слів	Кожен пункт наказу ~~арабськими цифрами~~ <u>нумерується</u>
	Вилучити розрядку	~~Наказ~~
	Замінити малу літеру великою	україна
	Замінити велику літеру малою	Пу ~~н~~ кт
	Збільшити інтервал	Текст повинен мати <u>наказову</u> форму викладу
	Зменшити інтервал	Для надання чіткості текстові наказу

3. Специфіка редагування науково-популярних текстів

Науково-популярними прийнято називати такі видання, що, як і наукові, містять результати теоретичних чи експериментальних досліджень у галузях науки, культури,

мистецтва і техніки, однак матеріал у яких викладений у доступній для читача - не спеціаліста, формі. Основне призначення таких видань - популярно подати нефахівцям з даної проблематики певні наукові знання. На початку підготовки до друку кожного такого видання важливо уявити коло потенційних читачів (покупців, споживачів) нового видавничого продукту. Як правило, це неспеціалісти із тієї галузі знань, якій присвячена книга. Коло таких читачів-неспеціалістів може бути надзвичайно широке як за віковими категоріями, так і рівнем професійної підготовки. Умовно виокремити його можна серед таких основних категорій:

читач з вищою освітою і досить високою професійною підготовкою, який постійно проявляє інтерес до новинок науки, техніки, права, законодавства і культури;

читач із середньою або середньою спеціальною освітою, для якого читання такого виду літератури є засобом поглиблення самоосвіти;

читач, який є спеціалістом із суміжних галузей науки і який об'єктивно зацікавлений у результатах наукового пошуку колег, які працюють «на стику» близьких наук;

старшокласники і студенти, які завжди проявляли підвищений інтерес до знань за принципом «будь-які знання не бувають зайвими» або «колись у житті стануть у пригоді».

Зважаючи на те, що за підготовку науково-популярних видань беруться багато вчених, перед ними незмінно виникає ще одне запитання: яка книга з науково-популярного блоку матиме в сучасного читача підвищений попит? Відповідь уже відома: та, що виділяється з-поміж інших за такими ознаками:

зовнішнім дизайном і внутрішньою художньо-технічною «начинкою»;

рівнем застосування прийомів популяризації викладу матеріалу.

На відміну від наукових видань, де такій стороні редакційно-видавничого процесу не надається великого значення, у цьому випадку ігнорувати внутрішнім і зовнішнім оформленням недоречно. Нерідко буває, що вдало придумані художником деталі стають цементуючим стрижнем видання, викликають увагу читача й спонукають його прочитати книгу до кінця. Ілюстративний матеріал, будучи складовою частиною відтворення наукового змісту, у виданнях виконує також і кілька важливих функцій: пізнавальну, інформаційну, виховну. Водночас авторові слід пам'ятати, що перенасичення тексту ілюстративним матеріалом (скажімо, однотипними графіками, схемами, таблицями) може ускладнити сприйняття тексту читачем, відволікти його увагу. Не зайвим буде загострити увагу на підготовці текстів. Вони повинні бути «прив'язані» до тексту і виконувати додаткову інформаційну функцію.

Прийомів популяризації викладу будь-якого складного за тематикою тексту є чимало. Залежить це передусім від особливостей авторської манери розповіді та майстерності редактора. Виділимо деякі з них:

сюжетний розвиток подій (віднайдені ученим історичні факти і явища будуються за законами художнього твору - завязка, розвиток подій, кульмінація, розвязка);

логічна послідовність наукових аргументів та наведення до кожного з них цікавих прикладів (скажімо, етапи освоєння людиною космосу подаються на фоні успішних і невдалих випадків запуску керованих апаратів з конкретними прізвищами, датами і цифрами);

вставки-відступи від основної розповіді, які узагальнюють сказане автором у цій частині книги (так, у науково-популярній книзі з історії видавничої справи Київського

університету редактор видавництва «Наша культура і наука» доречно запропонував вставити до тексту авторської розповіді короткі блоки під рубрикою «Коротка історична довідка», набраних і зверстаних іншим шрифтом);

авторські відступи від строго визначеної канви розповіді (вони забезпечують цілком протилежний від попереднього ефект: послідовний виклад серйозної наукової інформації раптом скращується емоційно або динамічно насиченою авторською ремаркою, яка робить своєрідну паузу, спонукає до певної реакції самого читача);

нестандартне введення в текст термінології та спонукання читача до її мимовільного засвоєння (на початку - перелік найголовніших його особливостей; знайомство з терміном через цікаві приклади; розшифрування складного терміна ніби ненароком, через уточнення або взяття його в дужки) .

Отже, значною мірою піднімають «читабельність» науково-популярних видань, сприяють запам'ятовуванню прочитаного, простота і ясність, публіцистична наснага й експресія, образність мови, влучні порівняння, речитативні запитання до читача, що властиві для стилю окремих авторів.